

Олександр Міхно

Особливості побудови експозиції Педагогічно-меморіального музею Василя Сухомлинського

У статті автор розглядає історію створення та особливості експозиції музею Василя Сухомлинського у с. Павлиш. Відзначено, що музей складається з педагогічної та меморіальної частин і знаходиться у приміщенні школи, в якій понад 22 роки Василь Сухомлинський працював директором.

Ключові слова. Василь Сухомлинський, педагогічно-меморіальний музей, експозиція, фонди музею.

Oleksandr Mikhno

Features of the building of the exposition of the pedagogical-memorial museum of Vasyl Sukhomlynsky

In the article the author considers the history of creation and features of the exposition of the museum of Vasyl Sukhomlynsky in the village. Pavlish It is noted that the museum consists of pedagogical and memorial parts and is located in the school's premises, where Vasyl Sukhomlynsky worked as a director for more than 22 years.

Keywords. Vasyl Sukhomlynsky, pedagogical-memorial museum, exposition, museum funds.

Меморіальні музеї видатних педагогів, безумовно, є одним з феноменів української культури і освіти. Датою виникнення першого такого музею в Україні можна вважати 9 вересня 1947 р., коли у колишній садибі всесвітньовідомого лікаря і педагога Миколи Пирогова Вишня під Вінницею було відкрито музей-садибу славетного вченого. Нині в Україні функціонує близько 10 меморіальних музеїв і кімнат, присвячених відомим педагогам Борису Грінченку, Григорію Ващенку, Івану Зязюну, Антону Макаренку, Софії Русовій, Івану Ткаченку, Костянтину Ушинському та ін. Інформація про ці музеї зібрана і систематизована на сайті Педагогічного музею України у розділі «Музеї педагогів» [2]. Проте серед них Педагогічно-меморіальний музей Василя Сухомлинського вирізняється не лише унікальністю розташування, побудови експозиції, але й оригінальною історією створення. Відзначимо, що ідея створити музей зародилася у колег та рідних В. Сухомлинського після його смерті у вересні 1970 р. і була реалізована у вкрай короткий термін — менш ніж за 2 роки. Цей факт розцінюємо як вияв щирої поваги і свідчення справжнього авторитету В. Сухомлинського серед педагогів.

Історія закладу докладно висвітлена у музейних путівниках [3, 4]. Представимо її у скороченому вигляді з акцентом на побудову експозиції. Отже, музей було започатковано відразу після того, як пішов із життя знаний в усьому тодішньому СРСР та за його межами педагог — Василь Олександрович Сухомлинський (1918—1970). Спочатку це був меморіальний куточок, створений у школі за ініціативою вчителів та сім'ї педагога. Далі розпочався збір документів, фотографій та інших матеріалів про життя та діяльність видатного педагога-земляка. Хоча, слід підкреслити, що особливого збору

матеріалів і не було потрібно, оскільки все було зібрано в одному місці — школі. І основну роботу здійснювала дружина Василя Олександровича — Ганна Іванівна, яка була вчителем російської мови і літератури. Багато ентузіастів та керівників різних установ надавали їй допомогу в організації музею: насамперед, це колектив учителів Павлиської школи, педагоги Онуфріївського району Кіровоградської області, працівники обласного відділу народної освіти та інституту удосконалення вчителів. Зокрема, на посаді методиста інституту працювала Любов Федотівна Одорожа, яка була особисто знайома з Василем Олександровичем, адже він часто їздив у обласний центр, виступав у цьому інституті. Вона допомогла його дружині упорядкувати архів. Також їй доручили провести організаційну роботу зі створення тематико-експозиційного плану музею. Значну роботу з упорядкування експозиції здійснив перший директор музею Микола Андрійович Литвиненко та директор Павлиської школи Микола Іванович Кодак. Понад 1500 предметів (все, що знаходилося в квартирі, в тому числі й сімейну бібліотеку, особисті речі Василя Олександровича, кінофільми, рукописи, епістолярну спадщину) передала дружина педагога — Ганна Іванівна. У 1972 р. музей почав працювати на громадських засадах, павлишани й гості могли оглянути музейну експозицію, робочий кабінет Василя Олександровича та помешкання родини Сухомлинських. 19 лютого 1975 р. відповідно до Постанови Ради Міністрів УРСР №85 було офіційно відкрито Педагогічно-меморіальний музей В.О. Сухомлинського в с. Павлиш Онуфріївського району Кіровоградської області.

Музей має кілька особливостей, поєднання яких надає йому рис унікальності. Він розташований у головному приміщенні школи (де у 1940—1960-х роках, за директорства Сухомлинського, були 2 класи і зала), яку 22 роки незмінно очолював Василь Олександрович. Постановою Ради Міністрів УРСР від 4.09.1970 р. Павлиській школі присвоєно ім'я В.Сухомлинського.

Загальна експозиційна площа музею — 230 м². Експозиція музею поділяється на дві частини. Перша — педагогічна — це три експозиційні зали, де експонати розміщені за хронологічним принципом. У центрі першого залу знаходиться бюст Василя Сухомлинського. Це авторська копія пам'ятника на могилі педагога (скульптор Олександр Скобліков, Заслужений діяч мистецтв УРСР, народний художник УРСР, архітектор Анатолій Ігнащенко, Заслужений діяч мистецтв України, народний художник України). Бюст розташований на фоні слів «Серце віддаю дітям», які є не лише назвою найпопулярнішої книги В. Сухомлинського, а й девізом усього його життя.

Другий зал присвячено дитинству та юності Василя Сухомлинського, становленню його як педагога, керівника, науковця. Перед відвідувачами — фотографії з дитячих та юнацьких років В. Сухомлинського, портрети його батьків, братів Івана та Сергія, сестри Меланії. Тут же — світлина невеликої селянської хатини, де він народився, і Василівської семирічки, де навчався у 1926—1933 рр. Обстановку дитинства відтворює етнографічний куточок з рушником, вишитим матір'ю близько 100 років тому (до речі, мати Василя Сухомлинського Оксана Овдіївна прожила 105 років (1882—1987); батько Олександр Омелянович (1888—1942) помер на 54 році життя від хвороби серця

в місті Намангані (Узбекистан), де сім'я перебувала в евакуації). Органічно доповнюють цей куточок предмети сільського побуту початку ХХ ст. — глечики, рубель, скриня. Далі висвітлюється період навчання В. Сухомлинського в Кременчуцькому вчительському і Полтавському педагогічному інститутах, початок роботи в школі, якій (за винятком двох воєнних років) присвятив усе своє життя.

В. Сухомлинський — учасник Другої світової війни. В експозиції музею — карта військових дій, у яких він брав участь, і довідка із Центрального архіву Міністерства оборони СРСР про його бойовий шлях. У липні 1942 р. з довідкою інваліда другої групи В. Сухомлинський залишає госпіталь у м. і розпочинає працювати директором Увинської середньої школи в Удмуртії. Фотографії, документи, спогади колег розповідають про умови роботи школи та її директора у воєнний час. У селищі Ува Василь Олександрович поєднав свою долю з Ганною Іванівною Девятовою, головним інспектором Наркомосу Удмуртської АРСР, яка стала його вірним другом і соратником на все життя.

Найбільший інтерес, особливо у дітей, викликає виставка техніки, яка розташована в центрі залу. Це — електромобіль, сівалка, молотарка, віялка, верстат, які зроблені руками учнів Павлиської школи.

У 1944 р. В. Сухомлинський повертається в Україну і з 1948 р. до кінця життя працює директором Павлиської середньої школи. Цьому періоду присвячено другий зал музею, який розповідає про поступове перетворення звичайної сільської школи на справжню лабораторію педагогічного пошуку. Серед експонатів — документи: плани, звіти, акти інспекторських перевірок, які характеризують його повсякденні директорські турботи. Але один експонат завжди привертає особливу увагу відвідувачів — це маленький записничок, у якому написано: «Щоденні плани роботи директора Павлиської середньої школи». Зацікавлює відвідувачів і автореферат дисертації сільського вчителя: у 1955 році в Київському державному університеті ім. Т.Г. Шевченка В. Сухомлинський успішно захищає кандидатську дисертацію «Директор школи — керівник навчально-виховної роботи». В експозиції також — диплом кандидата педагогічних наук, газетна вирізка за 1957 рік про обрання вчителя членом-кореспондентом Академії педагогічних наук РРФСР.

Значне місце в експозиції третього залу посідають матеріали про «Школу радості». Цю школу під блакитним небом В. Сухомлинський започаткував для найголовнішого в педагогічній праці — пізнання і розвитку дитини. Він прагнув, щоб перш ніж розгорнути книжку, прочитати по складах перше слово, діти прочитали сторінки найпрекраснішої у світі книги — природи. Педагог розглядав природу як джерело знань, пробудження дитячої думки. Є в експозиції залу й імпровізоване казкове царство — це фрагменти знаменитої кімнати казок Павлиської школи. Тут оселилися популярні казкові герої, виготовлені учнями і відтворені кіровоградськими художниками. Поруч — «Павлиські казки» — безцінні збірки, написані школярами. Звичайні аркуші із зошитів зібрані під одну обкладинку, ілюстровані дитячими малюнками.

Посеред цього залу, безпосередньо у просторі експозиції, розміщено круглий стіл для проведення різноманітних заходів.

Педагогічна частина музею. Третій зал.

Останні розділи педагогічної частини — «Світ пізнає педагогіку Василя Сухомлинського» та «Учитель, дружина, мати», присвячений дружині педагога Г.І. Сухомлинській — розміщено в першому залі ближче до меморіальної частини музею.

Слід відзначити, що формувалася експозиція кілька десятиліть тому. Цим пояснюється її певна перенасиченість фотодокументами та цитатами з праць педагога. Однак відповідно до тодішніх прийомів формування експозиції такий підхід — максимально відтворити життєвий та творчий шлях В. Сухомлинського — був цілком виправданий. Нині ж, з неупинним розвитком і поширенням інформаційних технологій, кількість інформації про життя і діяльність В. Сухомлинського значно зросла: спадщина вченого глибоко вивчається, відкриваються нові факти, розставляються нові акценти, творчість педагога досліджується з новітніх методологічних позицій. Тому, безперечно, музей потребує оновлення, тим паче напередодні 100-річного ювілею Василя Сухомлинського у 2018 році. Серед ідей цієї модернізації — «розвантаження» біографічного розділу експозиції і створення кількох тематичних просторів, які якнайповніше висвітлюють творчу спадщину педагога: «В. Сухомлинський — дитячий письменник», «В. Сухомлинський — публіцист», «Епістолярна спадщина педагога», «В. Сухомлинський — учитель-словесник», «Історія книги «Серце віддаю дітям» та ін.

Органічною складовою музею є і меморіальна частина — квартира, де жила сім'я Сухомлинських, сімейна бібліотека, яка найбільше вражає відвідувачів, кабінет педагога, а також шкільна садиба, що відображає середовище діяльності та побуту педагога-керівника, вчителя, вченого, сім'янина. Огляд меморіальної частини розпочинається з робочого кабінету, розташованого поруч із першим залом. У кабінеті — письмовий стіл, вузький диван, декілька стільців. За цим робочим столом В. Сухомлинський писав свої твори. Світло у кабінеті вмикалося о 4 годині ранку. Коли Василя

Олександровича запитували про причини такого раннього підйому, він відповідав: «Моя найкраща працездатність саме в цей час». Ці години він називав «золотими годинами ранкової творчості». Невеликий коридор з'єднує робочий кабінет з квартирою, де проживала сім'я Сухомлинських: Василь Олександрович, Ганна Іванівна, двоє дітей — Сергій та Ольга. Обстановка квартири проста і скромна. Тут все залишилося так, як було за життя родини.

Меморіальна частина музею. Бібліотека

Василь Олександрович був чудовим сім'янином, любив сім'ю, дорожив нею. Син Сергій закінчив факультет радіоелектроніки Київського університету імені Т.Г. Шевченка, довгий час працював у конструкторському бюро заводу «Арсенал», потім — науковим співробітником інституту засобів навчання Національної академії педагогічних наук (НАПН) України. Передчасно пішов із життя 2009 року. Донька Василя Олександровича — Ольга Василівна — доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, фахівець з історії української і зарубіжної педагогіки. Значне місце в її творчому доробку посідає вивчення спадщини батька: Ольга Василівна досліджує його творчість, займається виданням і перевиданням його книг, архівних матеріалів, листування, а сьогодні — й активною підготовчою роботою до відзначення у 2018 р. 100-річчя від дня народження Василя Сухомлинського.

Меморіальна частина музею. Вітальня.

Меморіальна частина музею теж потребує оновлення. Так, за інформацією Ольги Сухомлинської, після смерті Василя Олександровича його дружина Ганна Іванівна склала перелік усіх речей, що знаходилися на робочому столі педагога. Цей список зберігся, тож цілком доцільно відтворити стан робочого столу В. Сухомлинського в останні дні його життя, щоб у відвідувача музею складалося враження, ніби директор щойно залишив кабінет. Такий емоційний момент буде нестандартним зачином для огляду меморіальної частини музею і налаштує відвідувача на її сприйняття. Серед інших ідей – у невеликій кімнаті за бібліотекою, колишній спальні, облаштувати кімнату сімейного дозвілля Сухомлинських, відтворивши затишну атмосферу родинних вечорів за слуханням музики, чаюванням та настільними іграми.

Територія Павлиської школи. Самиштова алея.

Своєрідним доповненням експозиції музею є територія школи, нині — НВК «Павлиська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів — ліцей імені В.О.Сухомлинського». Власне, музей і розміщений у приміщенні школи (будівля 1910 р., колишня земська школа), збережена територія шкільної садиби, яка формувалася, упорядковувалася за задумом і безпосередньою участю В. Сухомлинського. Таким чином, відвідувачі музею мають рідкісну можливість пройтися територією школи, яку В. Сухомлинський разом з учнями та вчителями перетворив на шкільне містечко, що зараз складається з 11 будинків і займає площу 4,9 гектара з чудовим парком, Садам Матері, виноградником, «зеленим класом», шкільною теплицею.

Завершальною частиною експозиції музею умовно можна назвати місце останнього спочинку педагога, яке знаходиться за кількасот метрів від музею і школи. Тут, біля пам'ятника, відвідувачі мають змогу вклонитися В. Сухомлинському, вшанувати його пам'ять, душею і серцем відчувати всю велич цієї мудрої людини, осмислити побачене і почуте в музеї, замислитися над власною долею, над важливістю для кожного реалізувати себе в житті.

Основою, на якій базується й експозиція, й уся діяльність будь-якого музею є його фондова збірка. Нині фонд музею становить понад 22 тисячі одиниць зберігання. Основна цінність музейної колекції — у наявності документів-оригіналів: передусім, це плани роботи Павлиської середньої школи, книги запису аналізів відвіданих уроків, протоколи педагогічних рад та матеріали психологічних семінарів, щоденні плани роботи директора школи,

поурочні плани В.Сухомлинського, Почесні грамоти і подяки учням школи, особові справи вчителів, творчі напрацювання учителів і учнів, рукописи літературних і науково-педагогічних праць ученого, особисті документи педагога. Пріоритетним напрямом діяльності музею є дослідження та популяризація життя і діяльності Василя Олександровича, що робить музей одним із провідних центрів сучасної сухомлиністики.

Як уже мовилося вище, у 2018 р. відзначатиметься 100-річний ювілей Василя Сухомлинського, і цілком закономірно, що музей педагога стане одним із центрів широкої програми святкових заходів.

Джерела та література

1. До 40-річчя створення Педагогічно-меморіального музею Василя Олександровича Сухомлинського [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pmu.in.ua/news/40_lit_stvor_mus_syhomlinskii/
2. Інформаційний ресурс «Музеї педагогів» Педагогічного музею України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pmu.in.ua/pedagogichno_memorialni_musei/
3. Педагогічно-меморіальний музей В. О. Сухомлинського : путівник / Кіровогр. облас. ін-т післядиплом. пед. освіти ім. В. О. Сухомлинського, Пед.-мемор. музей В. О. Сухомлинського. — Павлиш, 2013. — 45 с.
4. Путівник по державному педагогічно-меморіальному музею В. О. Сухомлинського / підгот.: О. В. Пеннер, В. Ф. Рожепа ; Упр. освіти Кіровоград. облдержадміністрації. — 1998. — 32 с.